

НЕВІДОМА КОЛЕКЦІЯ ХУДОЖНІХ ФОТОГРАФІЙ РУДОЛЬФА ГУЛКИ ІЗ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ 1920-1928 РОКІВ

УДК 77.04:7.074(437.1)

Магда МУШИНКА,
учителька З'єднаної школи ім. Т. Шевченка в Пряшеві,
м. Пряшів, Словаччина

Анотація. Нещодавно в архіві Слов'янської бібліотеки в Празі була виявлена коробка з 3500 фотографіями (позитивами та негативами) чеського перекладача та громадського діяча Рудольфа Гулки (1887-1961), між якими є 1052 світлин із території Закарпатської України 1920-1928 років. В статті подано нарис про Р. Гулку та короткий опис нововиявленої колекції фотографій із Закарпаття.

Ключові слова: Рудольф Гулка, Закарпаття, Підкарпатська Русь, історичні фотографії, чесько-українські взаємини.

Чеський письменник, журналіст та кооперативний діяч Рудольф Гулка (1887-1961) відомий, перш за все, як перекладач і популяризатор української літератури. Менш відомим є факт, що у міжвоєнному періоді він певний час працював на Закарпатській Україні, яка в 1918-38 роках входила до складу Чехословацької республіки під офіційною назвою «Підкарпатська Русь». Цю територію, він вперше відвідав 1920 року і, так би мовити, з першого погляду закохався в неї. В одному з листів до дружини письменника Марка Черемшини Наталі Семенюк він про це писав: *«Перший раз, я був на Закарпатті у 1920 році, коли стан цієї країни був після I-ї світової війни страшний. Ужгород – у нашому розумінні – був великим і неохайним селом. За роки, коли я побував на Закарпатті, я відвідав майже всі міста і села, і звідти походить моя любов до Закарпаття і, взагалі, до України. Отже [ця любов] народилась не романтично, а зі співчуття до бідних, але добрих людей. Я тоді, що міг, зробив для них»* [3, с. 16].

В тому ж 1920 році він став головним ревізором (vrchní revídent) Хліборобського кооперативного об'єднання в Ужгороді («Zemědělská družstevní jednota»). З цієї позиції, як згадує Наталя Семенюк, Р. Гулка надавав *«багатьом селянам матеріальну допо-*

могу, захищав їх на судових процесах, писав скарги в урядові установи, закликав, виступаючи в народних читальнях, до освіти й боротьби з експлуататорами. Він співчував також радикальному рухові на Західній Україні, на який покладав великі надії» [3, с. 15].

У 1924 році він на запрошення директора музею «Гуцульське мистецтво» в м. Косові Кириленка побував на Гуцульщині, яка справила на нього незабутнє враження. До Праги він повернувся з великою кількістю творів гуцульського народного мистецтва (килимів, різьблених виробів, кераміки, вишиванок, писанок тощо), з яких влаштував у своїй празькій хаті приватний музей.

У Хліборобському кооперативному об'єднанні з осередком у Празі він працював від юних літ до відходу на пенсію 1946 року.

У лютому 1922 року Р. Гулка переселився на Закарпаття на довгий час. В тому ж році у Львові він відвідав найвизначнішого дослідника цього краю Володимира Гнатюка (1871-1926), який вже раніше постачав його творами українських письменників. Під його впливом він почався глибше цікавитися Закарпаттям і за його порадою переклав на чеську мову працю Едмунда Егана «Економічне положення руських селян в Угорщині» [6].

У листі до Н. Семенюк від 15 квітня 1957 року він згадує: *«Коли я 1920 року зачав цікавитись українською літературою, мені, крім декількох українців на Закарпатській Україні, був головним провідником покійний Володимир Гнатюк. Його ласкавістю я дістав зі Львова українські книжки, серед котрих були насамперед твори покутських класиків – новели Стефаніка, Черемшини й Мартовича. Це були перші твори, котрі я переклав на чеську мову. Я крім багатьох інших творів української літератури, класичної й радянської, котрі вже вийшли друком, вертаюсь все до творів цих трьох класиків, тому що готую нові повні видання. Цим способом я є в постійній дружбі з ними» [3, с. 17].*

У Празі він нав'язав стосунки з українським мовознавцем Василем Сімовичем (1880-1944), який втаємничив його в секрети гуцульських говорів. У вільний час він заочно відвідував лекції і семінари з української мови і літератури в Українському вільному університеті та Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова в Празі. Спілкувався також з іншими українськими емігрантами Праги: Володимиром Січинським, Вадимом Щербаківським, Іваном Кулецем тощо. Тісні стосунки він утримував також з чесь-

кими карпатознавцями: Франтішком Тіхим, Флоріаном Заплеталом, Їржі Полівкою та іншими.

Найтісніші контакти він мав з Василем Касіяном (1895-1976), студентом Академії образотворчого мистецтва та Української студії пластичного мистецтва у Празі. Ця дружба між митцями тривала протягом всього їх життя, хоч після виїзду В. Касіяна в Радянський Союз 1927 року обмежувалася інтенсивним листуванням. У 1958 році В. Касіян відвідав Р. Гулку в Празі, з чого вони оба були дуже задоволені [3, с. 16].

Рудольф Гулка весь час мріяв побувати в Україні, зокрема на близькому його серці Закарпатті та Гуцульщині, однак у 40-50-х роках ці землі були для закордонних туристів недоступні. Наприкінці 50-х років до Києва (якого він ніколи в житті не бачив) запрошував його друг Василь Касіян, однак стан здоров'я не дозволив йому скористатися цим запрошенням. Наталія Семенюк запрошувала його відвідати Меморіальний музей Марка Черемшини у Снятині. За три дні до смерті, 5 вересня 1961 року він їй писав: *«Ви є щаслива тим, що Снятин є на підніжжю тих чудесних [Карпатських] гір, котрих я вже не побачу»* [3, с. 17].

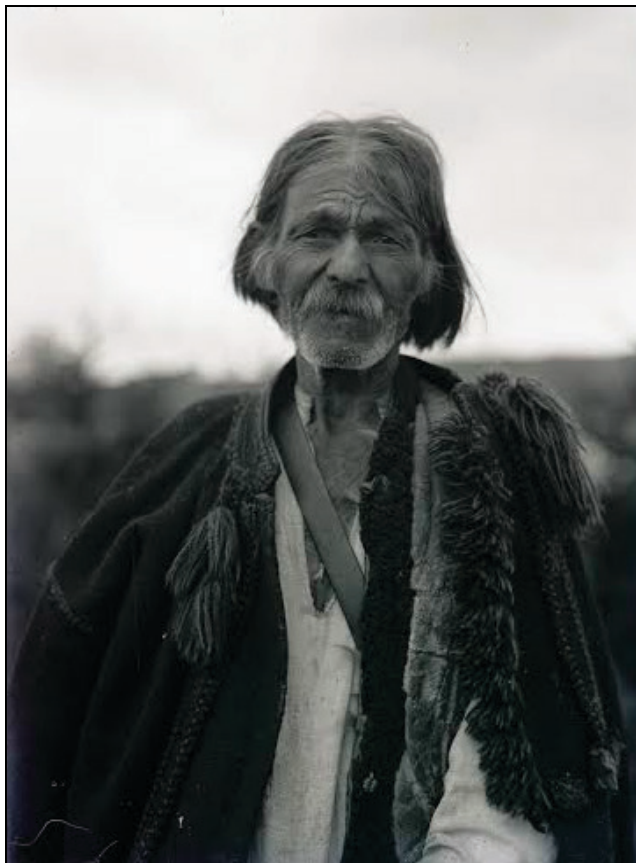
Рудольф Гулка упокоївся в Празі 8 вересня 1961 року на 74-му році життя.

У 1962 р. В. Касіян разом з Н. Семенюк опублікував в Україні зворушливий некролог на смерть Р. Гулки під назвою «Пам'яті великого друга України» [8].

Здається, що найвлучнішу оцінку заслуг Рудольфа Гулки перед українською літературою дав один з найвизначніших українських письменників та кінорежисерів Олександр Довженко (1894-1956), який на Декаді української літератури і мистецтва в Москві в розмові з В. Касіяном заявив: *«Якби серед перекладацької когорти світу знайшлося бодай десять подібних Гулці, то українська література здобула б не меншу популярність серед народів світу, ніж, скажімо, англійська чи французька, вирвавшись таким чином з-під штучного ковпака, під який була загнана свого часу великодержавними царськими кураторами від нашої самобутньої культури, що тяжіли над нею, немов Дамоклів меч, впродовж кількох століть. Дух нашого народу, його висока культура лякали царизм, бо уявлявся йому страшним і небезпечним "джином"»* [3, с. 15; 4]. Ці слова не втратили актуальність і в наш час.

Фото Р. Гулка. Пастух в «губані»

Гуцул.

Від другої половини 20-х років ХХ ст. Р. Гулка був редактором кооперативного тижневика «Zemědělské družstevní listy» (раніше – «Zemědělské listy»), з літературним додатком «Přástký» (Вечорниці), в якому часто публікував оповідання українських письменників у власному перекладі та власні фотографії. Живучи в Празі, він до 1928 року майже щороку їздив на Закарпаття. Професія журналіста дозволяла йому відвідувати також інші країни світу. Одну із своїх численних подорожей він здійснив навіть в Африку. Нерозлучним супутником усіх його подорожей був фотоапарат.

У 1946 році, коли виїзд із Чехословаччини за кордон був значно обмежений, а в Закарпатську Україну (приєднану в тому ж році до Радянського Союзу) герметично закритий, Р. Гулка вийшов на пенсію і повністю присвятив себе перекладацькій діяльності, головним чином, з української літератури. У 40-50-х роках він став найвизначнішим перекладачем і популяризатором української літератури в Чехії. На чеську мову він переклав твори Івана Франка («Борислав сміється», 1951, «Рубач», «Захар Беркут», 1956 та дві книжки його оповідань, 1951); Григорія Квітки-Основ'яненка, («Тут є твій скарб», 1948); Ольги Кобилянської («Земля», 1947, «В

зелених горах», «У неділю рано зілля копала», 1957; збірник оповідань та нарисів, 1954); Михайла Коцюбинського («Fata morgana», 1949; «Оповідання», 1951; «Тіни забутих предків», 1954); Гната Хоткевича («Гірські акварелі», 1924); Марка Черемшини («З гучульських гір», 1946, «Спіймали злодія», 1957); Ольги Кобилянської («Природа, 1957); Олександра Копиленка («Зароджується місто», 1948); Олеся Гончара («Пропороносці», 1948; «Таврія», 1955). Переклав також «Лісову пісню» Лесі України, «Непоборних» Катрі Гриневич, «Люборацьких» А. Свидницького, «Юрка Крука» Петра Козланюка, а також твори Василя Стефаника, Петра Панча, Натана Рибака, Симона Сляренка, Юрія Смолича, Петра Козланюка та інших [1]. За цей короткий період він видав понад два десятки книжок українських авторів у власних перекладах. Кілька з них були видані у 2-4 перевиданнях масовими тиражами 25-50 тисяч примірників [6].

Про інтенсивність зв'язків Р. Гулки з Україною свідчать листи до нього 41 діяча української культури, що зберігаються в рукописному архіві Слов'янської бібліотеки в Празі. Серед них є 142 листи Василя Касіяна, 65 – Наталі Семенюк, 26 – Івана Долгоша, 13 – Олеся Гончара, 11 – Юрія Мельниченка та 10 – Петра Козланюка [2, с. 383]. Якби опублікувати ці листи разом з відповідями на них хоча б у скороченому варіанті, був би це вагомий документ про чехословацько-українські взаємини на ділянці культури у 20-50-х роках 20 століття.

* * *

Нещодавно в архіві Слов'янської бібліотеки в Празі була виявлена велика колекція – 3500 (!) фотографій (негативів та позитивів), з них 1052 (!) – з колишньої Підкарпатської Русі. В значній кількості професійно кольорованих. Вони охоплюють період 1920-1928 років. Майже ніщо з цієї великої колекції досі не було публіковано.

Як потрапила ця колекція в Слов'янську бібліотеку, поки що остаточно не з'ясовано. Вірогідно, заніс її туди хтось із родичів фотографа (подружжя Гулків було бездітним) разом з його листами від українських діячів культури та іншими матеріалами із його спадщини. Вперше зайнялись опрацюванням закарпатської фотоколекції Іванна Грешлик у 2009 році.

Звіз молока з полонини

Весільні дружби і дружки із околиці Сабінова

У 2010-2012 роках закарпатську колекцію світлин опрацювала працівниця Слов'янської бібліотеки Гана Оплештілова (під керівництвом директора Лукаша Бабки). По суті, колекція є підготовлена до друку окремою книжкою з додатком DVD, яка б мала появитися у 2014 році під назвою «Заникнутий світ Підкарпатської Русі у фотографіях Рудольфа Гулки» [9].

У вступній статті Гана Оплештілова про колекцію Р. Гулки, між іншим, пише (подаю в перекладі з чеської мови із значними скороченнями):

Рудольф Гулка пройшов територію Підкарпатської Русі скрізь-наскрізь. Більше ніж центральні регіони цікавили його віддалені місця [...]. Шукав пейзажі без людей, ялинові та букові ліси, гірські масиви, перевали, високі гори [...]. Фотографував найдавніші пам'ятки – фортеці та їх розвалини, а теж види на край з цих розвалин. Частими мотивами його фотографій були гуцульські будівлі з дерева, але й глиняні хати (білі та сині) з гонтовими стріхами; екстер'єри та інтер'єри дерев'яних церков [...]. Цікавив його теж людський елемент, головним чином селяни, яких портретував у їх природному середовищі: дітей, що граються на подвір'ї, бабусю з внучкою, матір з дитиною тощо. Фотографував людей при праці, але й відпочинку, не оминаючи сільські гуляння та релігійні свята. Захоплювали його вишивки, кераміка, вироби з дерева, шкіри... При своїх подорожах зустрічався з циганами, побут яких залюбки фотографував. Значну увагу приділяв пастушеству на полонинах, перевірці молока в долини [...]. Документував млини, спуск дерева з гір жолобами та його сплавлення по Тисі. В містах фотографував храми, монастирі, синагоги, школи, але й багатолюдні площі, ярмарки. Не оминав ні пам'ятки техніки, промислові підприємства, греблі на ріках та вузькоколіїні залізниці, але й сліди Першої світової війни, головним чином, воєнні цвинтарі» [9, с. 12-13].

На жаль, лише незначна частина світлин та негативів Р. Гулки (приблизно десять проц.) паспортизована самим автором. Більшість з них Г. Оплештілова ідентифікувала на основі літератури, інші – Михайло Сирохман та Микола Мушинка. Найбільшу цінність представляють світлини дерев'яних церков: Ясіня, Нижнє Бистре, Гусний, Кострино, Прислоп, Ізки, Салдобош, Стебна, Тороня, Крайниково та інші. Чимало з них пізніше були автором кольоровані.

Церква в Миролі

На території Пряшівщини він задокументував дерев'яні церкви в Бистрому, Кожухівцях, Полянї, Миролі, Стриговці, Кружльовій, Ладомировій, Доброславї та інших. Значну увагу присвячував і кам'яним будівлям, головним чином міській архітектурі.

Рудольф Гулка був і бездоганим графіком. В 1925 р. він власним коштом видав колекцію із шістнадцяти листівок дерев'яних церков та дзвіниць Закарпаття у власному графічному зображенні [5]. Свою доповідь я буду ілюструвати репродукціями світлин на екрані, запозичених мені дирекцією Слов'янської бібліотеки.

Лукаш Бабка та Ганна Оплештілова готові на «Ерделівських читаннях» наступного року презентувати свою книгу, яка заслуговує на те, щоб бути виданою теж українською мовою.

Ромська родина

Повернення євреїв з ярмарку

Хата під солом'яною стріхою

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабота Л.* Гулка Рудольф // Енциклопедія сучасної України. Т. 6. – Київ, 2006. – С. 610.
2. *Vasek J.* Korespondence Rudolfu Hůlkovi [6, s. 383].
3. *Воркалець М.* Рудольф Гулка і Україна: Поетичний літопис чехословацько-української дружби // Дружно вперед. – 1988. – № 4. – С. 15-17.
4. *Воркалець М.* Рудольф Гулка. «Я син села...» // Всесвіт. – 1989. – № 8.
5. *Hůlka R.* Podkarpatská Rus. Dřevěné kostoliky a zvonice. – Praha, 1925.
6. *Egan E.* Hospodářský stav rusínských venkovanů v Uhrách. – Praha, 1922.
7. *Zilynskyj O.* (red.). Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků. 1814-1964. Vědecko-bibliografický slovník. – Praha, 1968.
8. *Касіян В.* – Семенюк Н. Пам'яті великого друга України // Жовтень. – 1962. – № 4.
9. *Opleštilová H.* Zmizelá svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky (1887-1961). Na práвах рукопису. – Прага, 2013. [В доповіді посиляюся на комп'ютерну верстку вступної статті цієї праці (15 стор.), ласкаво запозичену мені авторкою].

***UNKNOWN COLLECTION OF RUDOLF HULKA'S ARTISTIC PHOTOS FROM
SUBCARPATHIAN RUS IN 1920-1928***

Magda MUSHYNKA,

*former teacher of Taras Shevchenko School in Presov,
now retired*

Annotation. Recently in archive of Slavonic Library in Prague, a box with 3500 photographs (positives and negatives) of the Czech translator and public activist Rudolf Hulka (1887-1961) was found. Among them there are 1052 pictures from the territory of Transcarpathian Ukraine in 1920-1928. The article presents an essay on R. Hulka and a brief description of the newly discovered collection of photos from Transcarpathia.

Key words: Rudolf Hulka, Transcarpathia, Subcarpathian Rus, historical photographs, Czech-Ukrainian relations.